

CİMRİ OLAYI HAKKINDA BİRKAÇ NOT*

Dr. Ali SEVİM

Bütün Asya ülkelerini bir saldırıda işgalleri altına alan Moğollar'ın, Köseadağ'da, (1243 Temmuz), sayıca kendilerinden üstün ve fakat bilgi ve tecrübeden yoksun kumandanların idare ettiği Selçuklu ordusunu, ciddî hiçbir karşı koymağa rastlamaksızın bozguna uğrattıktan sonra, iç-ayaklanmalarla zaten karmakarışık bir hal almış olan Anadolu'nun siyasal ve sosyal durumu, büsbütün bozulmuş ve buradaki Selçuklu hükümlerliği Moğol hâkimiyeti altında eriyip gitmiştir. Moğollar, memlekette hüküm süren anarşiden başka Selçuklu hükümdarlarının saltanat mücadelelerinden de istifade ile hâkim durumlarını uzun bir zaman kuvvetli tutabilmişlerdir¹.

Sultan İzzettin Keykâvus II. ile Moğollarla birlik olan kardeşi Sultan Rüknettın Kılıçarslan IV. arasındaki saltanat kavgalarının devam ettiği sıralarda, Mengü Han'ın emriyle Anadolu, adigeçen iki sultan tarafından, birlikte idare edilmek üzere, Kızılırmak'ın doğusu Kılıçarslan'a batısı da İzzettin Keykâvus'a verilmek suretiyle ikiye bölünmüştü. Bu bölüşme, adigeçen sultanlar arasındaki anlaşmazlığa kısa bir müddet için ara vermişse de Vezir Muinüddin Pervane'nin Sultan İzzettin aleyhinde faaliyette bulunması sonucu olarak durumu sarsılan Sultan İzzettin, Konya'yı terkederek İstanbul'a Bizans İmparatorluğu'na sığınmak zorunda kalması üzerine (1261), Rüknettın Kılıçarslan yalnız başına Selçuklu saltanatında hükümler kalmış oldu. Anadolu'nun batı ve doğusunda ortaya çıkan Türkmen ayaklanmaları sultanı oldukça güç bir duruma düşürdü ise de becerikli ve kurnaz veziri Pervane bu tehlikeyi bir müddet için ortadan kaldıra-

* Bu yazının zaman bakımından hazırlanmasını sağlayan Başkumandanlık Karargâhı Subaylarından ve katıldığımız 27 Mayıs İnkılâp Hareketi'nin silâh arkadaşlarımdan olan Bülent Özen ve Tahsin Evcî'ye teşekkürlerimi sunarım.

¹ Anadolu'nun bu devirlerdeki siyasal durumu hakkında bk. Köprülü, M. F., Anadolu'da İslâmiyet, Edebiyat Fakültesi Mecmuası, II. Nr. 5; Ayn. Müell. Osmanlı Devletinin Kuruluşu, (T.T.K. Yayınları), Ankara, 1959, s. 27 vd. İslâm Ansiklopedisi, Keykâvus II., Keyhusrev III. ve Kılıçarslan IV. maddeleri.

bildi. Pervane'nin, devlet idaresinde gittikçe artan nüfuzu, Sinop'u Rumların elinden aldıktan (1265) sonra daha da kuvvetlenmişti. Kurnaz vezir, Sultanın nüfuzunu tamamen silmek ve hattâ onu ortadan kaldırmak gayesiyle onun, "Mısır Sultanı Baybars'la Moğollara karşı anlaşma yapmakta olduğunu İran moğullarının ikinci hükümdarı İlhan Abaka'ya jurnal etmekten bile çekinmemiştir. Netice itibariyle sultanla veziri arasındaki bu anlaşmazlık Sultan'ın boğdurularak öldürülmesiyle sonuçlanmıştır.

Rüknettin Kılıçarslan'ın öldürülmesinden sonra Selçuklu tahtına Gıyaseddin Keyhusrev III. geçirildi. Bu sırada Pervane ve bazı Selçuklu emirlerinin teşvikiyle, İslâm olmayan Moğolların hâkimiyetine son vermek için Anadolu'ya gelen Mısır Sultanı Baybars, Kayseri'yi işgal etmişti (1277). Fakat vezir Pervane, Baybars'a güvenemiyerek Sultan Keyhusrev'le birlikte Tokat'a çekilmiş ve daha önce Mısır Sultanına verdiği sözü yerine getirmekten sakınmıştır.

Bu yazımızda anlatmak istediğimiz Cimri Olayı'nın elebaşısı Karamanoğlu Mehmed Bey, bu harekete girişmeden önce beraberindeki Türkmenlerle birlikte Anadolu'daki sözkonusu Moğol hâkimiyetine karşı Sultan Baybars'ın da yardımına güvenerek devlete karşı ayaklanan Hatiroğulları hareketine geniş çapta katılmıştı. Hatiroğulları ayaklanması hükümet kuvvetleri tarafından bastırılmışsa da Karamanoğulları devlete karşı direnmekte devam ediyordu. Ermenek sipehdarı Bedrüddin Hotenî, Karamanlıların tedibini uygun bulmasına rağmen vezir Pervane buna razı göstermiyordu². Fakat Bedrüddin, Pervane'nin muhalefetine önem vermiyerek Moğollar'ın askerî yardımıyla âsileri tedibe koyuldu. Bedrüddin ve Moğol askerleri karşısında pek güç bir duruma düşen Karamanoğlu Mehmed Bey, Sultan'ın hazinesine yüz bin dinar (.... صد هزار دينار بخزینہ سلطان) vererek affedilmesini Bedrüddin'e bildirdiyse de Bedrüddin, bunu mağrur bir şekilde reddettikten sonra harekete geçmiş ve Göksu derbendi'nde, yiğitçe çarpışmaktan başka bir yol bulamıyan Mehmed Bey karşısında ağır bir bozguna uğramış ve güçlükle Ermenek kalesine sığınmıştır³. Bu başarı sonunda cesareti

² Aksarayî, Kerimüddin Mahmud, Müsameretü'l-ahbar ve Müsayeretü'l-ahyar (nşr. O. Turan), Ankara 1944, s. 111; Köprülü, M. F., Anadolu Beylikleri Tarihine ait Notlar, Türkiyat Mecmuası, c. II., s. 19.

³ Bedrüddin, sonradan nâib Eminüddin Mikâil tarafından kurtarılmıştır. Aksarayî, s. 112; Köprülü, s. 20.

artan Mehmed Bey, daha sonra kendilerini tedibe gelen sahiller emiri Yunus Hoca'yı da yenip çarpışmalarda pek çok ganimet elde ettikten sonra, maddeten ve mânen kuvvetli bir hale gelmiş, bu sırada Mısır Sultanı Baybars'ın Anadolu'ya gelip Kayseri'yi işgal etmesi, onun iç kuvvetini büsbütün arttırmıştır. Eşref ve Mentешеoğulları ile işbirliğini başaran Mehmed Bey, Konya Selçuklu tahtında hiçbir sultanın bulunmamasını da fırsat bilerek harekete geçmek ve devlete hâkim olmak sevdasına kapıldı. Mehmed Bey, bu fikrini gerçekleştirmek için, Kayseri'de bir süre kalıştan sonra, ne Konya'da bulunan nâib Eminüddin Mikâil'in ve ne de Sultan Keyhusrev III. ile Tokat'a çekilen ve kendisini dâvet etmiş olan vezir Pervane'nin, kendisiyle temasa geçip Anadolu'nun Moğol hâkimiyetinden kurtuluş yollarını aramak hususunda, durumu müzakere etmemiş olmaları üzerine çarçabuk Anadolu'dan ayrılan Sultan Baybars'a haber göndermiş ve "kendisinin hizmetine girdiğini" ⁴ bildirmişse de Baybars bunu kabule yanaşmamıştır ⁵. Fakat bununla beraber durumu kendisi için uygun bulan Mehmed Bey, etrafına tophyabildiği Türkmen kitleleriyle Konya üzerine yürüme kararını verdi. Kendi adamlarıyla yaptığı bir toplantıda şöyle bir fikir ortaya attı: "Sultan Baybars'tan bize bir fayda yok, eğer biz Selçuklu hanedanından birisini elimize geçirebilirsek hiç kimse bize karşı duramaz. İstanbul'a Bizans İmparatoru'na bir ulak gönderelim ve ondan Sultan İzzettin Keykâvus II.'un çocuklarından birinin gönderilmesini rica edelim. Biz eğer bunu başarabilirsek durumumuz daha çok kuvvetlenecektir" ⁶. Fakat çok geçmeden derviş kılığında Türkmen oymaklarını gezerek kendisini Sultan İzzettin'in oğlu Siyavüş olduğunu söyleyen birisi ortaya çıktı. Siyavüş, derhal Mehmed Bey'in yanına getirildi ve Sivash Takî'nin "Evet bu, Sultan-oğludur ve adı Gıyasüddin Siyavüş'tür" diyerek onun, sultan-oğlu olduğunu doğrulaması üzerine Mehmed Bey başta olmak üzere bütün adamları onu sultan tanıdılar ⁷. Mehmed Bey, Selçuklu sultanlığına

⁴ Aksarayî, s. 115; İslm. Ansk. Karamanlılar mad.

⁵ İslm. Ansk. Göst. yer. Mısır Memlûklü Sultanı Baybars'ın, Selçuklu Veziri Pervane ile anlaşması ve onun Anadolu harekâtı hak. bak. Prof. Dr. B. Spuler, İran Moğolları (Çevr. Cemal Köprülü, T. T. K. yayınları), Ankara, 1956, s. 84, 85.

⁶ İbn Bibî Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Caferî er-Rugadî, el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-Alâ'iyye (T. T. K. yayınları) Ankara, 1956, s. 690; İbn Bibî (Houtsma neşri), c. IV., s. 232.

⁷ İbn Bibî, IV., s. 323, Mufassal, s. 690. İbn-i Bibî'nin, Siyavüş'ün, sultanzâde

hâkim olmak yolundaki hareketini bu şekilde meşrû bir hale koyduktan sonra Türkmenlerle birlikte Sultanın sarayının bulunduğu Filobat ovasına gelmiş ve Konya'da bulunan nâib Eminüddin Mikâil'e: "Soyunun doğruluğu gerçekleşen Sultan İzzettin'in oğlu bizimle birlikte. Onun sultanlığını tanımak için hemen buraya gelin, bu hususta bir şüpheniz olursa eski saraylı kimselerden birisini gönderin, ona baksın. Eğer soyu doğru çıkmazsa onu hiç tereddüt etmeden kovarız" şeklinde bir ulakla haber gönderdi. Fakat nâib, Mehmed Bey'in ulaklarına hiç önem vermemiş ve hattâ onların öldürülmelerini emretmiştir⁸. Nâibi sulh yoluyla iknaya muvaffak olamayan Mehmed Bey, kuvvetlerine Konya üzerine yürüme emrini verdi. Konya'da bulunan nâib Mikâil, sahiller emîri Behaüddin ile birlikte hücumla geçen âsilere, şehrin dışında karşı koymaya çalışmışsa da buna muvaffak olamıyarak şehre girip içeride savunmayı denemiştir. Mehmed Bey, şehri bir an önce ele geçirmek için Sultan Baybars'ın, kardeşi Ali ile kendisine göndermiş olduğu sancakları açtırmış ve halka "Sultan Baybars'ın, Kayseri'yi işgal ile adını hutbelerde okutup para bastırıldığını" söylemiş ise de halk buna inanmamıştır. Bunun üzerine şehri kuşatan Türkmenlere, Atpazarı (اسپ بازار) ve Çaşnîgîr (چاشنی گیر) kapılarını ateşe vermelerini emretmiş ve bazı ayak takımı kimselerin de yangını genişletmeleri sonunda -İbni Bibî'nin rivayeti veçhile- bir saat gibi kısa bir zaman zarfında kül haline gelen sözkonusu kale kapılarından şehre girilmiştir⁹. Şehri âsilere karşı savunan nâib gizlice şehirden Tokat yönüne kaçmak imkânlarını bulabilmişse de Kaymaz mevkiine geldiği zaman "her tarafa çekirgeler gibi üşüşen, korku nedir bilmez Türkmenler" tarafından yakalanmış ve Mehmed Bey'in huzuruna getirilmiştir. İşkence yapılmak suretiyle hazinenin bulunduğu yerlerin plânı kendisinden elde edilen nâib, elleri bağlı olduğu halde hazinenin yerlerini göstermiş hazine boşaltılıp mal ve kıymetli eşyalar at ve katırlara yükledikten sonra sahiller emîri Behaüddin ile birlikteöl dürülmüştür. Bundan sonra Mehmed Bey şehrin ileri gelenlerine (Emîr-i İğdi-

olduğuna şahit olan Sivaslı Taki'ye izafeten "şakî" kelimesini kullanması ve Aksarayî'nin ona, "bilinmiyen soylu" (مجهول النسب) demesi bunun, sultanzâde olması hususunda insanı haklı olarak şüpheye düşürüyor.

⁸ İbni Bibî, IV. s. 323, Mufassal, s. 690-691; Aksarayî, s. 123.

⁹ İbn Bibî, IV., s. 324; Aksarayî, s. 124; Baybars Tarihi (Çev. Şerafettin Yaltkaya), İstanbul, 1941, s. 90; İslm. Ansk. Karamanlılar mad.

şan, Âyan ve İhvan-ı Şehr) Cimri'nin sultanlığını tanımaları hususunda yemin ettirdikten ve onlardan Sultan Alâüddin Keykubad'ın Çetr (Çadır) ve sancağını aldıktan sonra halktan kırk bin akça "barış vergisi" adıyla bir vergi istemiş ve daha sonra kurulan bir divanda şöyle bir karar almıştır :

"Bugünden sonra Divan'da, Dergâhta, Bârgâhta, Mecliste, Meydanda Türkçe'den başka bir dil kullanılmıyacaktır".

Bu Divan toplantısında birkaç gün geçtikten sonra Alâü'd-dünya ve'd-din Ebû'l-Feth Siyavüş lakab ve adını taşıyan Cimri, büyük bir ihtişam içinde Konya'da saltanat tahtına oturmuş, vezirliği de Karamanoğlu Mehmed Bey üzerine almıştır. Bundan sonra Cimri'nin adı hutbelerde okunmuş ve namına para bastırılmıştır (H. 675 = 1277).¹⁰

Karamanlılar'ın, memleketin anarşi içinde bulunduğu bir sırada kolayca gelişen ve hükümet başkentini almaya kadar giden bu ayaklanma hareketini işiten Selçuklu veziri Sahib Fahrüddin'in oğulları Nusreddin Hasan ve Tacüddin Hüseyin onlarla çarpışmak için derhal harekete geçerek toplayabildikleri Türkmenlerle birlikte Değirmençayı mevkiine ve oradan da Kozaağaç köyüne geldiler. Diğer taraftan Cimri ve Mehmed Bey de kalabalık bir kuvvetle bu bölgeye doğru ilerliyerek Altuntaş köyünde karargâhlarını kurmuşlardı. Burada her iki taraf kuvvetleri arasında yapılan çarpışma sonunda, pek çok kahramanlıklar göstermelerine rağmen Sahip Fahrüddin'in oğulları öldürülmüş ve bu yenilgiden sonra askerleri dağılmıştır.¹¹ Mehmed

¹⁰ İbn Bibî, IV; s. 324, Mufasssal, s. 696; Anadolu Selçukluları Tarihi III. (Yayımlayan F. Uzluk), Ankara, 1952, Faksimile, s. 60; Aksarayî, s. 124; Baybars Tarihi, s. 90; Köprülü, Adıgeç. Makl., s. 21; İslâm. Ansk. Karamanlılar mad.

Konya'nın Karamanlılar tarafından alınışı ve Cimri'nin saltanat tahtına geçişi tarihi kaynaklarda başka başka gösterilmiştir. Bu hususta bk. Köprülü, Adıgeç. Makl. s. 20, not: 2. Sayın Köprülü ve Dr. Şihabettin Tekindağ (O. Ferit Sağlam'ın Cimri sikkesine ait Belleten'deki yazısını gördüğü halde) bu olayın tarihini H. 676 yılı olarak kabul etmekte iseler de merhum Osman Ferit Sağlam tarafından bulunan bir Cimri sikkesi (O. F. Sağlam, Şimdiye kadar görülmiyen Cimri Sikkesi, Belleten, IX (1945), 35, s. 299-303) bu olayın bir yıl önce yani H. 675 yılında olduğunu açık bir şekilde ortaya koyduğu gibi Cimri'nin lâkabının Alâü'd-dünya ve'd-din unvanının da Ebû'l-Feth olduğunu bildiriyor.

¹¹ İbn Bibî, IV., s. 327 Mufasssal, s. 698-699; Aksarayî, s. 122; Ananım Selçukname, Faksimile, s. 61; Baybars Tarihi, s. 90-91. Burada her iki taraf arasında savaşa mâni bir Çay bulunuyordu. Mehmed Bey, atı ile suyu geçip savaşmak isteyince

Bey bu başarıdan sonra Develihisar'ı da kuşattıysa da almağa muvaffak olamadan Konya'ya geri dönmüştür.

Karamanoğulları'nın, Sahip Fahrüddin'in oğullarını bertaraf eden bu başarılarından çok zaman geçmeden Anadolu'nun bu acıklı karışıklığına son vermek ve Ankara'dan itibaren bütün Batı Anadolu'ya hâkim duruma geçen Cimri'nin hâkimiyetini ortadan kaldırmak gayesiyle Moğol veziri Sahip Şemsüddin Cüveynî, Sultan Gıyasüddin Keyhusrev III. ve Sahip Fahrüddin Ali'nin idare ettikleri Selçuklu-Moğol ordusu harekete geçti. Bu ordu Larende yakınlarına gelmiş ve giriştiği tedip hareketinde âsi Türkmenler'den büyük bir kısmı tutsak edilmiş ve pek çok davar sürüleri ele geçirilmiştir. Bu ilk başarılı tedip hareketinden sonra Sahip Cüveynî, Kazova kışlağına gitmek üzere buradan ayrılmış, Sultan Keyhusrev ve veziri Sahip Fahrüddin bir kısım Moğol askerleriyle Konya yönüne doğru hareket etmişlerdir. Durumun korkunçluğunu anlamakta gecikmeyen Cimri ve Mehmed Bey, bütün ağırlıklarıyla, Konya'yı gizlice terkettiler. Fakat birkaç gün sonra Sahip Cüveynî'nin bir kısım askerlerle ayrılıp gittiğini öğrenen Mehmed Bey ve Cimri yeniden Konya'ya gelip şehre girmek istediler ise de halk, kuvvetli bir Selçuk ordusunun gelmekte olduğu haberini aldığından dolayı şehir kapılarını kapayıp onları içeri sokmadı. Bunun üzerine onlar, Selçuklu ordusunun yaklaşmakta olduğunu düşünerek şehri terketmek zorunda kalmışlardır.¹² Bu âsi kuvvetleri takip amacını güden Selçuklu ordusu, Mut ovasına geldiği vakit, âsilerin hareketini yakından kollamak için ileriye elli Moğol ve elli Türkmen askerinden teşekkül eden yüz kişilik bir ileri karakol çıkarılmıştı. Bu ileri karakol, Sultanın, kendilerini takibe gelmekte olduğunu haber alan ve Cimri'den ayrılıp yiğitliklerine güvendiği adamlarıyla birlikte bir tepe üzerinde gözetleme yapan Mehmed

bir türkmen askeri atının başını tutmuş ve onun karşıya geçip savaşmasına mâni olmuştur. Bundan sonra Mehmed Bey, askerlerini suyun kenarında, savaş için saf halinde beklediği sırada Tacüddin Hüseyin, birden bire atını suya sürerek Mehmed Bey'in üzerine hücum etti. Her ikisi arasında su ortasında oldukça uzun süren bir çarpışmadan sonra Hüseyin atından suya düşmüş ve derhal Mehmed Bey'in türkmenleri, üzerine yürüyerek başını bedeninden ayırmışlardır. Hüseyin Bey'in bu şekilde öldürülmesi sırasında kendi adamlarından hiç kimse müdahalede bulunmamıştır.

¹² Konya kadısı Ebû's-Sena Sıracüddin Urmevî, âsileri şehre sokmamak için halkı teşvik etmiş ve bu yolda bir de fetva çıkarttıktan sonra bizzat kaleye çıkarak türkmenlere karşı ok atmıştır. İbn Bibî, IV., s. 330, Mufassal, s. 703.

Bey'i tesadüfen görerek takibe koyuldu. Takip sırasında dar bir geçide sıkışan Mehmed Bey ve adamları öncülerin ok yağmuruna tutulmuşlardı. Bu arada Mehmed Bey bir okla yere serilmiş ve önünden koşmakta olan kardeşi de aynı akıbete uğramıştı. Bu sıkı takip sonunda ve ok darbeleri altında telâşla kaçmağa çalışan Mehmed Bey'in öteki kardeşi ve amca oğlu aynı şekilde atılan oklarla vurularak öldürüldüler. Askerler, ancak öldürüldükten sonra tanıya-bildikleri Mehmed Bey'in, Tanu ve Zekeriya adlı iki kardeşinin ve amca oğlunun başlarını sultana getirmişler ve bu başlar sultanın emriyle Konya'ya gönderilmiş, halk, memlekete çok büyük zararlar vermiş olan bu âsilerin bertaraf edilmiş olması sebebiyle sevinmiş ve şenlikler yapmıştır¹³.

Sultan Keyhusrev, Sahib Fahrüddin ile birlikte Mehmed Bey'i ortadan kaldırdıktan sonra, fermanlar yazarak Türkmen boy ve oymaklarından topladıkları askerlerle bu defa Mehmed Bey'den ayrılmış olan Cimri kuvvetlerinin şiddetle takibine koyuldular. Sakarya nehrinden geçen kuvvetler, Pınarbaşı yöresinde, Mehmed Bey'den ayrılıp Mut ovasından Sakarya yönüne doğru uzaklaşmakta olan Cimri kuvvetlerine yetiştiler. H. 677 Muharrem'inde (1277 Nisan) her iki taraf arasında çarpışmalar başladı. İlk hücumu Cimri kuvvetleri yapmıştı. Fakat Azizüddin Muhammed b. Süleyman et-Tuğrayî, Bedrüddin İbrahim b. Hotenî ve Alemüddin Kayser gibi emirlerin kahramanca çarpışıp dayanmaları sonunda, İbni Bibî'nin "Vâdilerden kanların sel gibi aktığını" ifade ettiği bu çarpışmada, âsilerin büyük bir kısmı yok edilmiş ve pek çok ta mal ele geçirilmişti¹⁴. Germiyanlı Alişiroğlu Hüsamettin'in askerlerinden birkaçı tarafından tutsak edilen Cimri, başına siyah bir kilim örtülü olduğu halde Sultan'ın huzuruna getirildiği zaman saçma sapan lâkırdılar etmiş ve biraz sonra sultanın emriyle derisi yüzülüp içine saman doldurularak şehir şehir dolaştırılmak suretiyle halka gösterilmiştir¹⁵.

¹³ İbn Bibî, IV., s. 330-333, Mufassal, s. 705; Aksarayî, 131-132; Anonim Selçukname, faksimile, s. 62; Köprülü, Adıgeç. Makl. s. 22.

¹⁴ Bu arada emir Alemüddin Kayser, Cimri tarafından Konya'da zorla alınan sultan Alâüddin'in Çetri'ni bulmuş ve onu sultana vermişti. Buna pek şok sevinen sultan onu, mal ve para bakımından sevindirmiştir.

¹⁵ İbn Bibî, IV., s. 333; Mufassal, s. 728-29; Anonim Selçukname, faksimile, s. 62; Aksarayî, s. 131; Köprülü, Adıgeç. Makl. s. 22.

Kaynaklarda Cimri olayı adıyla geçen, Anadolu'yu Moğol hâkimiyetinden kurtarmak için davet edilen Mısır sultanı Baybars ile birleşme yapmağa muvaffak olamayın Karamanoğlu Mehmed Bey'in, Moğol kuvvetlerinin de katıldığı Selçuk ordusu karşısında acıklı bir şekilde sona eren bu ayaklanma teşebbüsü, bilhassa bu harekete katılan ayak takımı bazı çapulcuların zavallı, müdafaasız halka karşı yaptıkları pek acı muameleler yüzünden, halk üzerinde ağır bir tesir yapmış ve uzun yıllar onların kalbinden silinmeyen acı hâtıralar bırakmıştır.

İşte Anadolu Selçuklu hükümeti başkenti olan Konya'nın bu ayaklanma sırasında âsiler tarafından işgali ve Cimri'nin kısa bir müddet Selçuklu tahtında oturduğu bir sırada bütün bu anlatılan olayları yaşamış bulunan Konyalı tabib Ebû Bekr Zekiyeddin tarafından yazılmış olan bir Münşeât mecmuasından¹⁶ sözkonusu ayaklanma hakkında yazılmış bir mektubu yayınlamanın, o sırada memlekette hüküm süren durumu bütün gerçeğiyle bize anlatması bakımından faydalı olacağını ummaktayım.

MEKTUBUN ÖZETİ

Bu mektup, Zekiyeddin'in, bir dostunun kendisine daha önce gönderdiği ve içinde Cimri ordusunun, hükümet kuvvetleri tarafından bozulduğunu anlattığı mektubuna cevap olarak yazılmıştır.

Mektupta, dostunun kendisine yazmış olduğu "Şeyatîn-i benî âdem ve Efarît-i ins" olan Cimri ordusunun ve onunla birlikte olanların bozulup perişan oldukları müjdesinin, hatırının cilâlanmasına, gönlünün ferahlanmasına sebep olduğunu yazıyor ve onların topluluklarını darmadağın ettiği ve ümit gözlerine hüsrân toprağını serptiği için Tanrı'ya sonsuz şükürler, ettikten sonra padişahlık için lâzım olan âlet ve esbaba sahib olmayan her aşağı insan, hâkim olduğu memleketleri, zulüm yapmak, kan dökmek ve halkın mallarını ellerinden zorla almak suretiyle idareye kalkışırsa günün birinde insanları kukla gibi oynatan (مُشْعَبِدٌ) feleğin mezellet tokatını yemekte

¹⁶ Bu münşeât hak. Bk. Dr. Ali Sevim, Anadolu Selçuklarına Ait Bir Eser, Tarih Vesikalari Dergisi, III., sayı: 18.

hiçbir zaman gecikmez diyor ve “Tanrı dünya durdukça hümay-i âl-i Selçuk’u kartalların yuvasından yüksekte tutsun ve feleğin gözü, onların hanedanını muzaffer bayrakları altında görsün” diye dua ederek mektubuna son veriyor.

این تحیت بخدمت دوستی ارسال افتاده بجواب نامه که فرستاده بود
ذکر انہزام لشکر جبری لعین کرده

جاء البرید و فی یدیه صحیفۃ
فی غرہا کصحائف القرآن
فلتمتہا و فتحتہا و قرأتہا
وجعلتہا حرزاً من الحدیثان
فرأیت منها روضۃً محمرةً
اطرافہا بشقائق النعمان
ونشرت منها حلۃ منسوجة
بطرائف التصوير والألوان
وفهمت منها کل معنی رائق
ینحی لدقته عن الآذہان
وقرأت منها کل لفظ سائغ
کالماء ممزوجاً بصفو دنان
فکأنما ہی غادۃ مزفوفة
والشکل والاءعجام کالخیلان
قد کنت میت ہجرکم و فراقکم
لکن وصال کتابکم احبانی
اتم من الدنیا نہایۃ مطلبی
ونظام احوالی ورفعة شانی

نفسی الفدا لواصل بکتابکم
أهدى الى رواج الإخوان

خطاب عالی دُر بارازان جناب رسید
بسان صحف الهی و وحی ربانی
بطبع مرده و پرمرده ام رسیدن آن
چو مرده* که رسد در خلاص زندانی
بمرغزاری تشبیه کرده ام آنرا
که پوذ و تارش باشد ز ابر نیسانی
چو مهرنامه گر قتم ز نکته‌های شریف
همه جوانپ من گشت دَر عمانی
بیاض معنی آن در سواد الفاظش
چو آفتاب که تابد ز ابر ظلمانی

مشرفه* عالی خداوندی که از دیر باز بهزار آرزو نیاز از حضرت باری
متمنی ادراک سعادت خدمت وی می باشم و از جمله طیبات دنیا و خوشیهای
جهان که مطلوب و مرغوب همگنانست معاشرت شیرین او می جویم نماز شای
که بحقیقت طلوع صبح کامرانی بود بمن کمتر رسید دلی که غرقه* غمرات
دریای اشتیاق بود از برکت وصول آن بساحل نجات آمد و قالبی که مرده*
تمنای زمان ملاقات بود حیات تازه پذیرفت ذکر اشتیاق وصف آرزومندی
که در مشرفه* عالی فرموده بود مصور گشت بحق ممالحت قدیم « وانه لقسم
لو تعلمون عظیم* » که رتبت اشتیاق نزد خدمتکار ازان مکان تجاوز کرده

* Kuran, Vâkıa suresi, âyet nr. 76.

است که بنان خاطر بذروه^۱ بیان آن تواند رسید و طلیعه^۲ فکر اثر پایه^۳
وصف آن تواند دید

اشتیاق مرا تو پنداری
که مگر قابل بیان باشد
هرچه بر قد لفظ و حرف بود
گاه ترکیب بر زبان باشد
و آنچه از لفظ و حرف بیرونست
من چه دانم که بر چه سان باشد
سالها گر مرا درین معنی
کلک و صاف در بنان باشد
پس بهر جا که کاتبی یابند
که ورا دست درفشان باشد
در پی هر تخیلی صافی
طبع زخار او روان باشد
یار من گردد و بهر وصفی
گاه تحریر هم عنان باشد
بنویسیم شرح و بسط کنیم
تا بتن قوت و توان باشد
چون ببینیم آنچه باقی ماند
بدو صد بار بیش از آن باشد

باری عز اسمه از خزانه^۴ بی دریغ مرحمت حضرتش لطیفه^۵ مهیا کناد که
موجب التقاء اشباح و امتزاج ارواح گردد

وهذا دعاء يجمع الشمل عنده
ويحظى به المشتاق من لذة الوصل

بشارتی که در باب انهزام لشکر جمری لعین و اشیاع و اتباع او که بحقیقت عفاریت انس و شیاطین بنی آدم بودند فرموده بود موجب انشراح ضمیر و سبب انجلاهی خاطر گشت شکر نامتناهی و حمد نامحصور خدای را باد که عقد جمعیت ایشانرا بآنتثار مقرون گردانید و رایت مرتبه و جاهشانرا در چاه عنا و هاویه ادبار نگون سار کرد و در دیده امید ایشان خاک خسران پاشید و نقش وجود ارادات ایشانرا از در و دیوار روزگار بدست «ان الله لا یحب المفسدین»* محو کرد و از جیف ایشان نسور را سوری بنوا سباع را از اشباعی مهیا ساخت الحق طائفه بی باک و مردم بی رحم بودند شک نیست که هر دونی که بی آلات پادشاهی و اسباب جهاندارئی ملک بمجرد ظلم و طغیان و محض استیلا و اراقت دما و هتک محارم و ترضیع اموال مسلمانان پادشاهی را تصدی نماید زود بود که از دست روزگار مُشْعَبِد قفای مذلت خورد و در ورطه هلاک افتد و جمعیت او و اگر چه بعدد ستارگان و ریگ بیابان باشد بآفتراق و تشتت مقرون گردد

بر وقارست همه خیر و سعادت زیرا
هر که سر تیز بود زخم خورد چون مسمار
هر فرو مایه که او سوی بلندی تازد
زود بر گردد و سر زیر شود همچو بخار

باری عز اسمہ بر تکرر ایام های آل سلجوق را تا آشیانه نسر طائر بر
افراشته دارد و دیده روزگار دشمن خاندان ایشانرا در زیر علم
نصرتشان گشته بیناد

وهذا دعاء مستجاب لانه
صلاح لكل الناس في القرب والبعد

* Kuran, Mâide suresi, âyet nr. 45.